

**TA'LIMY O'YINLAR MTT VA OILA HAMKORLIGINI MUSTAHKAMLASH
VOSITASI SIFATIDA**

Sherqulova Setora

Yoqubova Halima

Abdurahmonova Moxina

Nizomiy nomli TDPU Maktabgacha ta'lim
pedagogikasi va psixologiyasi kafedra talabalari

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining mazmunini belgilab bergan "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida ta'kidlanganidek, o'yin maktabgacha bo'lgan ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy shakli, "o'quv-tarbiyaviy faoliyat uchun asos hisoblanadi". U maktab ta'limining boshlang'ich sinflarida ham yetakchi mavqe tutgani holda o'rta va yuqori sinflarda turli shakl hamda darajalarda mavzular mohiyatini singdirishning samarali vositasi o'laroq qo'llanadi. Bizningcha, yuqoridagilarga qo'shimcha ravishda o'yinni oilalarda farzandlarning o'quv mashg'ulotlarini o'zlashtirish sifati, ularni qay darajada eslab qolayotgani hamda MTTlarda mashg'ulotlarning samarasini kuzatish, tekshirish va aniqlashning bir vositasi o'laroq talqin qilish mumkin. Ayni paytda oilalarda bog'chalarda berilayotgan bilimlar, shakllantirilayotgan ko'nikmalarga ne qadar e'tibor berilayotgani, oila muhitida ularni mustahkamlashga qanchalik diqqat qilinayotganini bilish uchun ham qo'l kelishini ta'kidlash o'rinli.

O'yin zavqlanish, qiziqarli vaqt o'tkazish uchun ketma-ketlikda amalga oshirilgan harakatlardir. O'yin bolalarni qiziqtirish, ularning aqliy va jismoniy rivojlanishlarini tezlashtirishda beqiyos vosita sanaladi. Ta'lim o'yin bilan uyg'unlashganda bola dunyosi va tabiatiga to'g'ridan-to'g'ri kirib boriladi. Ta'limsiz o'yin bo'lmaganidek, o'yinsiz ta'lim ham bo'lmaydi. Muhimi, Disterveg Adolf aytganidek, o'yin orqali bolalarga "haqiqatni topish o'rgatiladi".

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim va boshlang'ich sinflarda tarbiyalanuvchilar nutqiy malakasini rivojlantirish, shuningdek, ta'lim boshqa tilda olib boriladigan maktablarning boshlang'ich va o'rta sinflarida o'zbek tilini o'qitish, davlat tilida ravon so'zlashga o'rgatishda amaliyotda sinalib, yuqori samaraga ega bo'lgan ayrim o'yin shakllarini havola etamiz. Bu shakllar ayni paytda oilalarda farzandlar bilan ishlashning, MTTlarda o'tkazilgan mashg'ulotlarning oila muhitida takrorlash, mustahkamlashning o'ziga xos vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Avvalo shuki, mashg'ulotlarda tarbiyachi (oiladagi kattalar: ona, ota, buvi, buva, opa yoki aka) o'yinni tanlashda mashg'ulot mavzusiga, tarbiyalanuvchilarning qiziqishi va saviyalariga e'tibor berishi kerak. Mavzuga aloqasi bo'lmagan, qiziqish uyg'otmagan o'yindan bolalar zerikadi. Natijada mashg'ulot nomigagina o'tkaziladi.

Mashg'ulotlar o'yin shaklida o'tkazilganda tarbiyalanuvchilarning imkoniyatlari, o'ziga xos qobiliyatlari yuzaga chiqqan boshlaydi. Hatto nutqida muayyan kamchilik yoki yetishmovchilik bo'lgan bolalar o'yin davomida o'zlaridagi mavjud bu kemptiklarni "unutadilar". Til o'rganishda, nutqiy malakalarni o'zlashtirishda o'quvchilarning qobiliyatlari yuzaga chiqqani sari ularning o'zlariga ishonchlari ortadi. Shu shaklda til va nutq malakalari ustida ishlashning ahamiyati quyidagilarda ko'rinadi:

- a) amaliy so'zlashuv malakalari rivojlanadi;
- b) tushunish va tushuntira olish qobiliyatlari shakllanadi;
- v) so'z boyligi ortadi;
- g) so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganadilar;
- d) taqlid qilish malakasi shakllanadi;

e) yodlash malakasi ortadi.

“Narsa-buyumlar” mavzusi bo‘yicha “Nimasi bor?” o‘yini yuqorida qayd etilgan ko‘nikmalarni shakllantirishda samarali usullardan sanaladi. Bola (o‘quvchi, tarbiyalanuvchi) tanlanib, mashg‘ulot xonasidan tashqariga, ya’ni koridorga chiqib turadi. Qolganlar biror narsa (yoki kishi)ni belgilab olishadi-da, uni ichkariga chaqirishadi. Bola o‘rtoqlaridan “Nimasi bor?” deb so‘raydi. Ular nazarda tutilgan buyum (kimsa)ning belgi, xususiyatlaridan aytishadi. Besh yoki olti martagacha so‘rash imkoniyati va ikki (uch) marta taxmin qilish haqqi beriladi.

Masalan: Belgilangan narsa olma bo‘lsin.

- Nimasi bor? – Dumaloq shakli.
- Nimasi bor? – Shirin hidi.
- Nimasi bor? – Mazali ta’mi.
- Nimasi bor? – Ichida urug‘i.
- Nimasi bor? – Archiladigan po‘sti.

Ikki (uch) urinish (taxmin)da topa olgan bola “bilag‘on” bo‘ladi.

Shu o‘rinda, bolalar lug‘at boyligini oshirish maqsadida javoblardagi ayrim so‘z yoki birikmasining ma’nodoshini berib, izohlab ketish maqsadga muvofiq. Masalan, “shirin hidi” o‘rniga “xushbo‘y isi” birikmasini qo‘llash ham mumkinligini aytish o‘rinli bo‘ladi. Uyda oila a‘zolari davrasida katta-yu-kichik birgalikda bola bilan bu o‘yinning o‘ynalishi unda ta’limga nisbatan yuqori motivatsiyani uyg‘otadi. Barchaning unga e’tibori, birday olqishlashlari maksimal darajada ichki imkoniyatlarning uyg‘onishiga turtki beradi.

“Inson a‘zolari” mavzusini mustahkamlashda “Bu mening burnim” o‘yini barcha uchun qiziqarli bo‘lishi bilan e’tiborli. O‘qituvchi (tarbiyachi) bolalardan birini yoniga chaqirib, o‘yinni izohlaydi: Men burnimni ushlayman va “Bu – mening burnim”, desam, sen ham qulog‘ingni ushlab, “Bu – mening qulog‘im”, deysan. Shunday qilib, men qaysi a‘zomni ushlasam, sen unga yaqin a‘zoni ushlab, uning nomini aytasan, deydi. Avval o‘yin bir bor mashq qilinadi. So‘ng boshqa bolalar qo‘shiladi. O‘yin bog‘chalarda kichik yoshdagi bolalar, boshqa tilni (yoki davlat tilini) o‘rganayotgan bolalarga inson a‘zolarini tanishtirish va yodlatish, ularning so‘z boyligini oshirishda qo‘l keladi. Oilada yoshi bir-biriga yaqin bolalar bo‘lsa, oson va qiziqarli kichadi, lekin bola bilan oilaning har qanday a‘zosi bu o‘yinni zavqli o‘tkazishi mumkin.

Sonlar mavzusi “Bosh” nomli o‘yini orqali yengil singdiriladi va mustahkamlanadi. Tartibi shunday: bir xonali son tanlanadi. Bolalar bir sonidan boshlab bittadan sonni aytib ketma-ket sanaydilar. O‘sha son yoki uning qo‘shilmalariga kelgan bola sonni emas, son o‘rniga “bosh” deydi. “Bosh”dan keyin yana sanash davom ettiriladi. Masalan, 5 soni tanlangan deylik. Sanash boshlanadi: 1-2-3-4-bosh; 6-7- 8-9-bosh;11-12-13-14-bosh ... kabi. Yanglishgan o‘quvchi o‘yindan chiqadi. Bu o‘yinni ikki, uch yoki yettining ko‘shilmalari tarzida o‘tkazish mumkin. Tanlanadigan son sinf (guruh)ning yoshi, saviyasiga ko‘ra belgilanadi. Bunda bolalar sanashni va qo‘shishni o‘rganadilar. Uyda o‘yin o‘tkazilganda oiladagilar, qarindoshlar, qo‘shnilarning oilalari a‘zolari sonidan kelib chiqib ish ko‘rilsa, yanada hayotiy kechadi. Bunda kattalardan biroz ijodiy yondashuv talab qilinadi.

“Tushuntirish” mavzusini “Simsiz telefon” o‘yini bilan kichik guruhlarda ishlab tushuntirish mumkin. Guruhdagi bolalar bir nechta qatorga teng miqdorda ajratiladi. Har bir guruhning oldida bo‘lgan bolani tarbiyachi (o‘qituvchi) yoniga chaqirib, bir jumla aytadi. Tarbiyachi (o‘qituvchi)ning ishorasi bilan birinchi bolalar keyingilarning qulog‘iga o‘sha jumlaning aytadi. Shu tartibda jumla aytish tugagach, oxirgi bolalar bu jummalarni ovoz chiqarib aytadilar. Eng oldin va eng to‘g‘ri aytgan bolalar guruhi g‘olib bo‘ladi. Bolalarning xotirasini, yodlangan so‘zlarni

mustahkamlash, nutqlarini rivojlantirish maqsadi koʻzlanadi. Uyda bu oʻyinni qoʻshni bolalar, qarindoshlar yigʻinida kichik bolalarni uyushtirib oʻtkazsa boʻladi.

“Aylana” mavzusida “Yuttirmayman” oʻyini tavsiya qilinadi. Guruh (sinf)ning barcha bolalari oʻtirgan oʻrinlarida juft-juft boʻlib olishadi (oilada ham qilsa boʻladi). Juftlardan biri oʻyinni shunday boshlaydi:

- Bogʻcha (maktab)dan uyga kelar ekanman, yoʻlda shakar topdim (shakar oʻrniga boshqa oziq-ovqatlar ham qoʻllanilishi mumkin). Oldiga oʻtdim, oʻng yoniga oʻtdim, orqasiga oʻtdim, chap yoniga oʻtdim va Sanjarning ogʻziga suqdim”, - deydi. Sanjarning olidida oʻtirgan jufti darrov javob beradi:
- Yuttirmayman.

Oʻyinni boshqarib turgan kishi soʻraydi:

- Nima qilasan?
- Oldiga oʻtdim, oʻng yoniga oʻtdim, orqasiga oʻtdim, chap yoniga oʻtdim va Behzodning ogʻziga tiqaman, - deydi.

Bu gal Behzodning jufti gapiradi. Oʻyin shu tartibda davom etadi. Juftini himoya qila olmagan oʻquvchi oʻyindan chiqadi.

Bolalar tomonlar (orqa, oldi, yon, oʻng, chap) nomini oʻrganadilar, ularning lugʻat boyligi ortadi, hozirjavoblik qobiliyati shakllanadi.

Bolalar dunyoqarashini kengaytirishda “Kasblar” mavzuni oʻtishda qoʻllanadigan “Oʻzingni bil” oʻyini yaxshi natija beradi. Bolalar orasidan bir oʻyinchi tanlanadi. Unga bildirmay bir kasb, hayvon yoki oʻsimlik nomi belgilanadi. Oʻyinchi istagan oʻrtogʻiga savol berib, tanlangan kasb (hayvon yoki oʻsimlik)ni aniqlashga urinadi. Masalan: “Qoʻy” soʻzi berilsa, “Jonlimi, jonsizmi?”, “Qayerlarda boʻladi?”, “Kim unga masʼul?” kabi savollar beriladi. Bu oʻyin orqali bolalar biror kasb yoki hayvon haqida tushuncha oladilar, soʻz boyliklari oshadi. Oilada ota, ona yoki boshqa yaqinlari, yaxshi tanish boʻlganlarning kasbi tanlanib savollar orqali izohlanishi hamma uchun qiziqarli boʻladi.

“Zid maʼnoli soʻzlar” mavzusida “Soʻz maʼnosining zidini top” oʻyini bolalarni zukkolikka oʻrgatadi. Bolalar soni tengligiga asoslanib, ular ikkitadan guruh boʻlib ajratiladi. Guruhlar oʻziga asosiy beshta va uchtdan zahiraga soʻz topib qoʻyishadi. Birinchi guruh ikkinchi guruhga birinchi soʻzini aytadi. (Ikkinchi guruhdan istagan birini turgʻizishi mumkin). Oʻsha bola soʻzlarning zid maʼnolisini darrov aytishi kerak. Aytsa 1 ball oladi, aytmasa, soʻragan guruh 1 ball oladi. Ism aytib chaqirilganda hamma bir martadan javob berishi kerak. Tanlangan soʻzlarda bixillik boʻlsa, zahiradagi soʻzlar qoʻllanilishi lozim. Bunda soʻz maʼnolarini teranroq anglash, ularning zid maʼnoli juftini bilish talab qilinadi. Oʻyin oila, qarindoshlar davrasida kattalar tomonidan kichiklarga ularning zehni charxlash maqsadida oʻtkaziladi. Uning koʻp vaqtni olmasligi ham qulaylik tugʻdiradi.

Kichik yoshdagi bolalarning sinkovligini oʻstirishda, atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini kengaytirishda “Hayvonlar” mavzusiga oid “Kuyla qushim, kuyla” oʻyini tavsiya etamiz. Bunda oʻyinboshi tanlanadi. Oʻrtaga chiqarilib, koʻzlari bogʻlanadi. Yoniga kelgan doʻstlaridan: “ot kabi kishna” “mushuk kabi miyovla”, “itdek vovulla” deya taqlid qilishni soʻraydi. Oʻyinchi taqlid qilgan oʻquvchini topishga harakat qiladi. Uch marta taqlid qildirganda oʻquvchini tanimasa, oʻquvchi oʻzgartiriladi, tanisa taqlid qilgan oʻquvchi oʻyinboshi boʻladi. Kichik yosh guruhida bu oʻyin oʻtkazilganda qaysi hayvonligini soʻrash oʻrinli. Bolalar sinchkov boʻlsalar, ovozi berilayotgan hayvonni taniydilar. Bu alqov bilan ragʻbatlantirilishi kerak.

Soʻz boyligini oshirishga yoʻnaltirilgan “Soʻz” mavzusida biroz gʻayritabiiy tuyuladigan “Otam bozorga ketdi” oʻyini amaliyotda kutilgan samarani berishi kuzatiladi. Tarbiyachi (oilada kattalardan biri) oʻyinni boshlab beradi:

- Otam bozorga ketdi, behi oldi behini Sanjarga berdi, – deydi.

Sanjar oʻrnidan turib:

- Otam bozorga ketdi, igna oldi, ignani Behzodga berdi, – deydi.

Behzod oʻrnidan turib ”A” harfi bilan boshlanadigan meva, koʻkat yoki buyum nomini aytib, oʻyinni davom ettiradi. Soʻz topa olmagan, juda kech javob bergan oʻyindan chiqadi. Bu oʻyin soʻzning oxirgi harfigacha oʻynalishi mumkin. Bolalar oʻyindan chiqib ketmaslik uchun oʻz lugʻat zahiralari davomli koʻpaytirish harakatida boʻladilar.

“Soʻz” mavzusidagi “Harflar bilan nom yoz” (hayvon-oʻsimlik) oʻyini maktabga tayyorlov yoshidagi bolalar uchun mos keladi. Tarbiyachi (oʻqituvchi yoki oiladagi kattalar) bolalarga:

-Aytadigan harflarimni ketma-ket yon tomoniga bu harflar bilan boshlangan ism, shahar, oʻlka, hayvon oʻsimlik va buyum nomlaridan bittadan soʻz ayting, - deydi.

Masalan:

A – Ali, Adana, Angliya, ayiq, anor albom...

D – Dilshod, Dushanbe, Daniya, delfin, doʻlana, divan...

Eng koʻp soʻz topgan bola “bilimdon” nomini oladi.

Bu kabi oʻyinlar taʼlimiy vosita sifatida quyidagi vazifalarni bajaradi:

- oʻrgatuvchi: umumoʻquv malakalarni shakllantirish;
- ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, shu jumladan, tushunish, yangi holatlarni shakllantirish va tahlil qilish;
- rivojlantiruvchi: mantiqiy fikrlash, nutq, atrof-muhit sharoitida oʻrganish qobiliyatini rivojlantirish;
- motivatsiyali: taʼlim oluvchilarni oʻquv faoliyatiga undash, mustaqil xulosa qabul qilishlarini ragʻbatlantirish;
- tarbiyalovchi: masʼuliyatlilikni, fikr almashishlikni shakllantirish.

Oʻyin usullari va dars shaklidagi mashgʻulot holatlarini amalga oshirish quyidagi asosiy yoʻnalishlarda sodir boʻladi:

- didaktik maqsad taʼlim oluvchilar oldiga vazifa koʻrinishida qoʻyiladi;
- oʻquv faoliyat oʻyin qoidalariga boʻysunadi;
- oʻquv material oʻyinning vositasi sifatida ishlatiladi;
- oʻquv faoliyatiga didaktik vazifani oʻyinga aylantiradigan musobaqa boʻlagi kiritiladi;
- didaktik vazifani muvaffaqiyatli bajarish oʻyin natijalari bilan bogʻlanadi.

Eng asosiysi, taʼlim muassasi (MTT, maktab) bilan oiladagi tarbiyaning uzviyligi taʼminlanadi, oʻzaro nazorat va aloqaning davomiyligi yoʻlga qoʻyiladi

Adabiyotlar oʻyxati

1. Махмудова, Д. М. (2022). МАКТАБГАЧА КАТТА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ КИТОБХОНЛИККА ТАЙЁРЛАШ МЕТОДЛАРИ. *Results of National Scientific Research International Journal*, 1(6), 274-278.
2. Кадирова, Ф. Р., & Махмудова, Д. М. (2022). Мактабгача катта ёшдаги болаларни китобхонликка тайёрлаш методикасини такомиллаштириш. *PEDAGOGS jurnali*, 1(1), 10-16.

3. Makhmudova, D. M. (2023). EFFECTIVENESS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 4(1), 177-180.
4. Махмудова, Д. М. (2022, November). СПОСОБЫ ЗАИНТЕРЕСОВАТЬ ДОШКОЛЬНИКОВ ЧТЕНИЕМ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 3, pp. 96-101).
5. Makhmudova, D., & Raxmanova, X. (2022). РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Science and innovation*, 1(В7), 1213-1217.
6. Makhmudova, D. M., & Sultanova, Z. (2023, September). METHODS USED IN THE MORNING RECEPTION OF CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES"* (Vol. 1, No. 4, pp. 8-12).
7. Makhmudova, D. M. (2023, September). ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF MODERN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES"* (Vol. 1, No. 3, pp. 53-57).
8. Mahmudova, D. (2023). PROBLEMS OF ARCHAEOLOGICAL TOURISM DEVELOPMENT IN NAMANGAN REGION. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 8, 61-63.
9. Makhmudova, D. M. (2021). Technology of creating electronic book of fairy tales in preschool organizations. *Экономика и социум*, (1-1 (80)), 157-159.
10. Makhmudova, D. (2022). FORMATION OF BUSINESS ENVIRONMENT AND DIGITAL ECONOMY BASED ON DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS INFRASTRUCTURE. *Science and Innovation*, 1(8), 312-318.
11. Makhmudova, D. M. (2023, January). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI KITOBXONLIKKA TAYYORLASHDA INNAVATSIYON KITOBBLARNING AXAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 629-632).
12. Махмудова, Д. М., & Омонова, Д. (2023, October). СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ДОУ И СЕМЬИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 2, No. 8, pp. 62-67).
13. Makhmudova, D. (2022). FOREIGN EXPERIENCE IN REGULATING AND SUPPORTING SMALL BUSINESS BY THE STATE. *Science and Innovation*, 1(7), 482-488.
14. Makhmudova, D. M. (2022). AWAKENING CHILDREN'S PRESCHOOL AGE LOVE OF READING
15. Makhmudova, D. (2022). CHALLENGES AND PROSPECTS OF SMALL BUSINESS MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY. *Science and Innovation*, 1(7), 451-461.
16. Makhmudova, D. M. (2022, February). ON THE PROBLEMS OF INTEGRATING DIGITAL TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL PROCESS. In *Conference Zone* (pp. 225-226)